

От (23) се вижда, че (20) допуска интегриращ множител независен от y , само ако дясната страна на (23) не съдържа тази променлива.

Пример 3. Да разгледаме уравнението

$$(24) \quad xdy - ydx = 0$$

в $\mathbb{R}^2 \setminus \{0, 0\}$. В случая

$$\frac{P'_y - Q'_x}{Q} = -\frac{2}{x},$$

следователно съществува интегриращ множител $\mu = \mu(x)$. Равнявайки уравнението

$$\frac{\mu'}{\mu} = -\frac{2}{x},$$

намираме $\mu = \frac{1}{x^2}$. След като умножим с μ , получаваме

$$\frac{xdy - ydx}{x^2} = -d\left(\frac{y}{x}\right).$$

Упражнения

1. Покажете, че уравнението (24) има и интегриращ множител $\mu = \mu(y)$. Намерете такова μ и решете уравнението с негова помощ.

2. Като представите уравнението $y' = f(x)g(y)$, $g \neq 0$, във вида $\frac{dy}{g(y)} - f(x)dx = 0$, изведете теорема 1 от § 3 като следствие от теорема 1 от този параграф.

3. Решете линейното уравнение $y' = a(x)y + b(x)$, като намерите интегриращ множител. След това сравнете вашия изход на формулата за общото решение с извода от § 5.

4. Покажете, че във всяка от областите $G_1: x > 0$ и $G_2: x < 0$ формата е определено с точност до константа. Използвайте резултата, за да установите директно (без интегриране), че (19) не е пълен диференциал във венеца $1 < x^2 + y^2 < 4$.

§ 8. ТЕОРЕМА ЗА СЪЩЕСТВУВАНЕ (ТЕОРЕМА НА ПЕАНО)

Да разгледаме задачата на Коши

$$(1) \quad y' = f(x, y),$$

$$y(x_0) = y_0,$$

f е дефинирана и непрекъсната в правоъгълника

$$D: |x - x_0| \leq a, \quad |y - y_0| \leq b.$$

Следващият резултат на италианския математик Дж. Пеано (1858 - 1932) е основен.

Теорема 1. При направените предположения задачата (1), притежава поне едно решение, дефинирано в интервала на x $|x - x_0| \leq h$, където $h = \min\left(a, \frac{b}{M}\right)$, $M = \max_D |f|$.

Прости примери като задачата на Коши

$$y' = 3y^{2/3}, \quad y(0) = 0,$$

има четири решения (те се получават, като комбинираме двете основни решения $y_1 \equiv 0$ и $y_2(x) = x^3$), показват, че само непрекъснатостта на f не е достатъчна, за да осигури единственост. Това обстоятелство прави теоремата за съществуване по-интересна.

Оглаголяйки обосноваването на единствеността за следващия параграф, ще започнем с доказателството за съществуване. То се опира на един важен принцип за компактност, известен като теорема на Арцела и Асколи.

Дефиниция 1. Една безкрайна фамилия $\mathcal{F} \subset C[p, q]$ от непрекъснати функции се нарича *равномерно ограничена* в $[p, q]$, ако съществува константа $M = M(\mathcal{F})$, за която $|f(x)| \leq M$, $p \leq x \leq q$, за всяко $f \in \mathcal{F}$.

Дефиниция 2. Фамилията $\mathcal{F}$ се нарича *равностепенно* (еднакво) *непрекъсната* в $[p, q]$, ако на всяко $\varepsilon > 0$ може да се състави $\delta = \delta(\varepsilon)$ такова, че от $|x' - x''| < \delta$ следва $|f(x') - f(x'')| < \varepsilon$ за всяко $f \in \mathcal{F}$.

Теорема на Арцела и Асколи. Всяка безкрайна, равномерно ограничена и равностепенно непрекъсната фамилия $\mathcal{F} \subset C[p, q]$ съдържа редица, която е равномерно сходяща в интервала $[p, q]$.

Доказателството на този основен резултат може да се намери в [2], [27], както и в първото издание на тази книга.

Очевидно е, че теоремата на Арцела — Асколи е сродна теоремата на Болиано — Вайерштрас, но в случая се разглеждат по-сложни обекти — функции, а не непременно константи, само изискването за равномерно ограниченост не е достатъчно. Различните критерии за компактност играят важна роля в съвременната математика.

Известни са няколко съществено различни доказателства на теоремата на Пеано. Доказателството, което следва, не е най-точно към геометричния смисъл на уравнението. Идеята да се използва построените по-нататък научени линии дължим на Ойлер (1707 — 1783).

Доказателство на теоремата на Пеано. Нека f е дефинирана и непрекъсната в правоъгълника $D: |x - x_0| \leq a, |y - y_0| \leq b$ и нека $M = \max_D |f|, h = \min(a, \frac{b}{M})$. За да построим решение на задачата на Коши

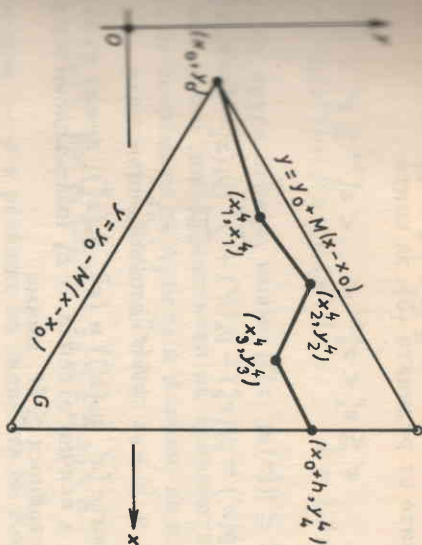
$$(1) \quad y' = f(x, y),$$

$$(2) \quad y(x_0) = y_0$$

в интервала $[x_0, x_0 + h]$, да разделим $[x_0, x_0 + h]$ на равни части с помощта на точките $x_k^v = x_0 + \frac{\nu h}{k}, 0 \leq \nu \leq k$, където k е фиксирано естествено число. След това през точката (x_0, y_0) да прекараме правата с уравнение $l_{(x_0, y_0)}: y = y_0 + f(x_0, y_0)(x - x_0)$ (т.е. правата от погето, дефинирана от f) и върху $l_{(x_0, y_0)}$ да фиксираме точката (x_k^1, y_k^1) , където $y_k^1 = y_0 + f(x_0, y_0) \frac{h}{k}$, и, разбира се, $x_k^1 = x_0 + \frac{h}{k}$. Продължавайки конструкцията, през (x_k^1, y_k^1) да построим правата $l_{(x_k^1, y_k^1)}: y = y_k^1 + f(x_k^1, y_k^1)(x - x_k^1)$ и върху нея да вземем точката (x_k^2, y_k^2) , където $y_k^2 = y_k^1 + f(x_k^1, y_k^1) \frac{h}{k} = x_0 + \frac{2h}{k}$. Като повторим тази процедура k пъти, стигаме до редицата

$$(3) \quad (x_0, y_0), \quad (x_k^1, y_k^1), \quad (x_k^2, y_k^2), \dots, (x_0 + h, y_k^k).$$

Съединявайки последователно с отсечки съседните точки от (3), получаваме една от научените линии на Ойлер, която ще означим с $\mathcal{E}_k$ (на фиг. 8 е изобразена кривата $\mathcal{E}_4$).

Фиг. 8

Ако $y = y_k(x), x_0 \leq x \leq x_0 + h$, е уравнението на $\mathcal{E}_k$, дефинирано им дава

$$y_k(x) = y_k^v + f(x_k^v, y_k^v)(x - x_k^v) \text{ за } x_k^v \leq x \leq x_k^{v+1}, \quad 0 \leq v \leq k-1.$$

Вистия в означенията сме положили $x_k^0 = x_0, y_k^0 = y_0$. Поеме в D имаме $|f| \leq M$, индуктивно се проверява, че $|y_k^v - y_0| \leq \frac{M\nu}{k}h, 0 \leq \nu \leq k$, откъдето следва, че $\mathcal{E}_k$ лежи в триъгълника $G: x_0 \leq x \leq x_0 + h, |y - y_0| \leq Mh$. Най-сетне, като остава да се мени, получаваме редицата $\{\mathcal{E}_k\}_2^\infty$ от ойлерови научени линии $\{y_k\}_2^\infty$. Ще докажем, че фамилията $\mathcal{F} = \{y_k\}_2^\infty$ е равномерно ограничена и равномерно непрекъсната в $[x_0, x_0 + h]$. Равномерната ограниченост на $\mathcal{F}$ е очевидна. Наистина, поеме за всяко k кривата $\mathcal{E}_k$ лежи в триъгълника G , имаме $|y_k(x) - y_0| \leq Mh$, т.е. $|y_k(x)| \leq |y_0| + Mh$ за $x \in [x_0, x_0 + h]$, което означава, че $\mathcal{F}$ е равномерно ограничена.

За да установим равномерната непрекъснатост, ще докажем оценката

$$(5) \quad |y_k(x'') - y_k(x')| \leq M|x'' - x'|, \quad k = 2, 3, \dots,$$

за произволна двойка x', x'' от $[x_0, x_0 + h]$.

И така да фиксираме k и $x', x'', x' < x''$, и да привлечем помощ точките от редицата (3), за които

$$x' \leq x_k^p < x_k^{p+1} < \dots < x_k^{p+s} \leq x''.$$

Очевидно

$$(6) \quad y_k(x'') - y(x') = y_k(x_k^p) - y_k(x') + \sum_{\nu=1}^s \{y_k(x_k^{p+\nu}) - y_k(x_k^{p+\nu-1})\} + y_k(x'') - y_k(x_k^{p+\nu}).$$

Понеже точките $(x', y_k(x'))$ и $(x_k^p, y_k(x_k^p))$ лежат върху една отсечка от $\mathcal{E}_k$, а всички отсечки от $\mathcal{E}_k$ имат върху една от абсолютна стойност $\leq M$, имаме

$$(7) \quad |y_k(x_k^p) - y_k(x')| \leq M(x_k^p - x').$$

Неравенствата

$$(8) \quad |y_k(x_k^{p+\nu}) - y_k(x_k^{p+\nu-1})| \leq M(x_k^{p+\nu} - x_k^{p+\nu-1}), \quad 1 \leq \nu \leq s,$$

и

$$(9) \quad |y_k(x'') - y_k(x_k^{p+\nu})| \leq M(x'' - x_k^{p+\nu})$$

се получават въз основа на същите съображения. Като съберем (7), (8) и (9) и се възползваме от неравенството на триъгълника, получаваме (5). Понеже k, x' и x'' бяха произволни, Следващата лема е очевидна и е формулирана само за да се фиксираат означенията.

Лема 1. Фамилната $\{f(x, y_k(x))\}_2^\infty$ е равномерно ограничена и равномерно непрекъсната в $[x_0, x_0 + h]$.

Доказателство. Понеже f е равномерно непрекъсната в компакта G : $x_0 \leq x \leq x_0 + h, |y - y_0| \leq Mh$, на всяко $\varepsilon > 0$ отговаря $\delta = \delta(\varepsilon)$ такова, че от $|x' - x''| < \delta, |y' - y''| < \delta$ следва $|f(x', y') - f(x'', y'')| < \varepsilon$, стига точките (x', y') и (x'', y'') да вземем $x', x'' \in [x_0, x_0 + h], |x' - x''| < \delta_1$. Очевидно имаме

$$|y_k(x'') - y_k(x')| \leq M|x'' - x'| < M\delta_1 \leq \delta,$$

$$|x'' - x'| < \delta_1 \leq \delta.$$

$$|y_k(x'') - f(x', y_k(x'))| < \varepsilon, \quad k = 2, 3, \dots$$

от друга страна, имаме $|f(x, y_k(x))| \leq M$ за всяко x и k .

Следователно доказателството на теоремата на Пеано, или теоремата на Арцела и Асколи, да изберем подпоследователност $\{x_k\}$, равномерно сходяща в $[x_0, x_0 + h]$, и да положим

$$\varphi(x) = \lim_{k \rightarrow \infty} y_k(x), \quad x_0 \leq x \leq x_0 + h.$$

Понякога, че φ е решение на задачата на Коши (1), (2).

Важно е да докажем, че φ удовлетворява диференциалното уравнение.

1. фиксираме $\varepsilon > 0$. Ще покажем, че за произволна двойка x, ξ и $x, \xi \neq x$, от интервала $[x_0, x_0 + h]$, за която $|x - \xi| < \delta_1(\varepsilon)$ е числото от лема 1, имаме

$$(10) \quad f(x, \varphi(x)) - \varepsilon \leq \frac{\varphi(x) - \varphi(\xi)}{x - \xi} \leq f(x, \varphi(x)) + \varepsilon.$$

Нека най-напред $x > \xi$ и k е толкова голямо, че $\frac{h}{k} < \frac{\delta_1}{2}$. Нататък нека редицата

$$(11) \quad \xi < x_k^q < x_k^{q+1} < \dots < x_k^{q+m} < x$$

съдържа абсцисите на всички върхове на $\mathcal{E}_k$ с първи координата, лежащи в интервала $[\xi, x]$.

Понеже $|x - \xi| < \frac{h}{2}, \frac{h}{k} < \delta$, точките $(x_k^s, y_k(x_k^s)), s = q-1, q, \dots, q+m$, от $\mathcal{E}_k$ са краища на отсечки с ъгови координанти от интервала $(f(x, y_k(x)) - \varepsilon, f(x, y_k(x)) + \varepsilon)$. Следователно

$$(12) \quad f(x, y_k(x)) - \varepsilon < \frac{y_k(x_k^q) - y_k(\xi)}{x_k^q - \xi} < f(x, y_k(x)) + \varepsilon,$$

$$(14) \quad f(x, y_k(x)) - \varepsilon < \frac{y_k(x_k^{q+\nu}) - y_k(x_k^{q+\nu-1})}{x_k^{q+\nu} - x_k^{q+\nu-1}} < f(x, y_k(x)) + \varepsilon,$$

и $\nu = 1, 2, \dots, m$,

$$(15) \quad f(x, y_k(x)) - \varepsilon < \frac{y_k(x) - y_k(x_k^{q+m})}{x - x_k^{q+m}} < f(x, y_k(x)) + \varepsilon.$$

Като се освободим от знаменателите в (13) — (15) и съберем получаваме

$$(16) \quad f(x, y_k(x)) - \varepsilon < \frac{y_k(x) - y_k(\xi)}{x - \xi} < f(x, y_k(x)) + \varepsilon.$$

С аналогични разсъждения се убеждаваме, че (16) остава в сила и за $\xi > x$. Полагайки $k = k_\nu$ в (16), след граничния преход $\nu \rightarrow \infty$ намираме

$$(17) \quad f(x, \varphi(x)) - \varepsilon \leq \frac{\varphi(x) - \varphi(\xi)}{x - \xi} \leq f(x, \varphi(x)) + \varepsilon$$

за $0 < |x - \xi| < \frac{\delta}{2}$. Понеже $\varepsilon > 0$ беше произволно, (17) показва, че $\varphi'(x)$ съществува и е равно на $f(x, \varphi(x))$. С други думи, установихме, че φ е решение на (1) в интервала $[x_0, x_0 + h]$, защото точката x беше произволна. В интервала $[x_0 - h, x_0]$ решение ψ се построява по същия начин, а функцията

$$y(x) = \begin{cases} \psi(x) & \text{за } x_0 - h \leq x \leq x_0, \\ \varphi(x) & \text{за } x_0 \leq x \leq x_0 + h \end{cases}$$

удовлетворява (1), (2) в целия интервал $|x - x_0| \leq h$. (Имаме $\psi'(x_0) = f(x_0, y_0) = \varphi'(x_0)$, т.е. $y \in C^1[x_0 - h, x_0 + h]$.)

С това теоремата на Пеано е доказана. Друго доказателство е скипирано в упражненията.

Следващият пример е мирогледен и между другото показва, че понякога редицата $\{y_k\}$ е сходеща в интервал с произволна дължина.

Да разгледаме задачата на Коши

$$y' = y, \quad y(0) = y_0 > 0$$

и да разгледаме задачата на Коши $y' = y, \quad y(0) = y_0 > 0$. В случай $M = y_0 + b$, $m = y_0 - b$. Оказва се обаче, че редицата от ойлерови

функции е сходеща в целия интервал $|x| \leq a$.
 Да разделим $[0, a]$ на равни части с помощта на $x_k = \frac{ka}{n}$, $\nu = 0, 1, 2, \dots, k$. От дефиницията моментално

$$y_k = y_0 \left(1 + \frac{a}{k}\right)^\nu, \quad y_k(x) = y_k' + y_k' \left(x + \frac{\nu a}{k}\right),$$

$$0 \leq \frac{y_k}{k} + \frac{a}{k}, \nu = 0, 1, \dots, k.$$

Всички точки $x \in (0, a]$ е фиксирана и нека $x_k^{(\nu)} \leq x < x_{k+1}^{(\nu)}$. Точката x е най-голямото ν , за което $x_k^{(\nu)} \leq x$. Лесно се вижда, че $\nu(x)$ е цялата част $\left[\frac{kx}{a}\right]$ на числото $\frac{kx}{a}$. Понеже

(10) функцията $y_k(x)$ е монотонно растяща, имаме

$$y_0 \left(1 + \frac{a}{k}\right)^{\nu(x)} \leq y_k(x) \leq y_0 \left(1 + \frac{a}{k}\right)^{\nu(x)+1}$$

Всички очевидно е, че $\lim_{k \rightarrow \infty} \left(1 + \frac{a}{k}\right)^{\nu(x)} = \lim_{k \rightarrow \infty} \left(1 + \frac{a}{k}\right)^{\nu(x)+1} = e^x$.
 Константа, тъй като $\nu(x) = \frac{kx}{a} - \varepsilon_k$, $0 \leq \varepsilon_k \leq 1$, получаваме

$$\lim_{k \rightarrow \infty} \left(1 + \frac{a}{k}\right)^{\nu(x)} = \lim_{k \rightarrow \infty} \left(1 + \frac{a}{k}\right)^{-\varepsilon_k} \lim_{k \rightarrow \infty} \left(1 + \frac{a}{k}\right)^{\frac{kx}{a}} = e^x.$$

Следователно, като извършим граничния преход в (20), намираме $y'(x) = y_0 e^x$.

Случая $x \in [-a, 0]$ предоставяме на читателя.

Упражнения

1. Разгледайте задачата на Коши

$$y' = x^2 + y^2, \quad y(0) = 0$$

$$\text{За } x_0 - \varepsilon \leq x \leq x_0,$$

$$\left\{ \begin{aligned} & y_0 + \int_{x_0}^x f(t, y_0) dt \text{ за } x_0 \leq x \leq x_0 + \varepsilon, \\ & y_0 \end{aligned} \right.$$

$$\text{За } x_0 - \varepsilon \leq x \leq x_0,$$

$$\left\{ \begin{aligned} & y_0 + \int_{x_0}^x f(t, y_1(t - \varepsilon)) dt \text{ за } x_0 \leq x \leq x_0 + 2\varepsilon, \\ & y_0 \end{aligned} \right.$$

и y_0 е дефинирана и нещо повече, че y_1 и y_2 са непрекъснати и y_0 е продължението индуктивно, като положите

$$\text{За } x_0 - \varepsilon \leq x \leq x_0,$$

$$\left\{ \begin{aligned} & y_0 + \int_{x_0}^x f(t, y_{\nu-1}(t - \varepsilon)) dt \text{ за } x_0 \leq x \leq x_0 + \nu\varepsilon. \\ & y_0 \end{aligned} \right.$$

и функциите $\{y_\nu\}$, $\nu \leq k$, са коректно дефинирани и непрекъснати и y_0 е $k+1$ и обикновено дефиниционен интервал. Накрая забележете, че решението на (21) за $\varepsilon = \frac{h}{k}$. Като дадем на k стойности $k \rightarrow \infty$ получаваме равномерно ограничена и равномерно непрекъсната редица от решения на (12) с $\varepsilon_k = \frac{h}{k} \rightarrow 0$.

9. ТЕОРЕМА ЗА ЕДИНСТВЕНОСТ

Нека нече се убедихме, ако f е само непрекъснатата, зададена на Коши

$$y' = f(x, y), \quad y(x_0) = y_0$$

да притежава повече от едно решение. Най-често използването допълнително изискване, което осигурява единственост, е условието на Липшиц.

Дефиниция 1. Казваме, че функцията f удовлетворява условието на Липшиц (спрямо y) в правоъгълника $D: |x - x_0| \leq a, |y - y_0| \leq b$, ако съществува константа K такава, че за произволна тройка от точки $(x, y_1) \in D, (x, y_2) \in D$ да имаме

$$|f(x, y_2) - f(x, y_1)| \leq K|y_1 - y_2|.$$

Условието на Липшиц е по-слабо от изискването f да има ограничена частна производна спрямо y . Наистина, ако

шествува и е ограничена в D , теоремата за крайните нара-
ния ни дава

$$|f(x, y_2) - f(x, y_1)| = \left| \frac{\partial f}{\partial y}(x, \xi)(y_2 - y_1) \right| \leq K|y_2 - y_1|,$$

$$\text{където } K = \sup_D \left| \frac{\partial f}{\partial y} \right|.$$

От друга страна, функцията $f(x, y) = |y|$, разглеждана спрямо y , когато $y = 0$, не притежава частна производна с константа единица, защото от неравенството на Липшиц следва $\|y_2\| - \|y_1\| \leq \|y_2 - y_1\|$, т.е. съществуват функции, които са диференцируеми, но удовлетворяват условието на Липшиц. След тези елементарни разсъждения ще докажем една теорема за единственост, в която условието на Липшиц е заменено с малко по-слабо.

Теорема на Осгуд. Нека f е дефинирана в правоъгълника D и удовлетворява условието

$$(3) \quad |f(x, y_2) - f(x, y_1)| \leq \Phi(|y_2 - y_1|),$$

където $\Phi \in C(0, +\infty)$ и е положителна. Ако интегралът $\int_0^1 \frac{dx}{\Phi(x)}$ е разходящ, задачата (1) има най-много едно решение.

Доказателство. Да допуснем, че y_1 и y_2 са два решения на (1) с дефиниционни интервали Δ_1 и Δ_2 съответно. Трябва да докажем, че $y_1 \equiv y_2$ в $\Delta = \Delta_1 \cap \Delta_2$. Да допуснем, че съществува точка $\eta \in \Delta$ такава, че $y_1(\eta) \neq y_2(\eta)$. Без ограничение на общността можем да предположим, че $\eta > x_0$ и $y_1(\eta) > y_2(\eta)$. (Останалите случаи се разглеждат по същия начин.) Нека $\alpha \in [x_0, \eta)$ е най-близката до η нула на функцията $\sigma(x) = |y_1(x) - y_2(x)|$. В такъв случай $\sigma'(x) = y_1(x) - y_2(x) > 0$ за $\alpha < x \leq \eta$, $\sigma(\alpha) = 0$. Понеже y_1 и y_2 са решения на уравнението, получаваме

$$\begin{aligned} y_1'(x) - y_2'(x) &\leq |y_1'(x) - y_2'(x)| = |f(x, y_1(x)) - f(x, y_2(x))| \\ &\leq \Phi(|y_1(x) - y_2(x)|), \end{aligned}$$

т.е.

$$(4) \quad \sigma'(x) \leq \Phi(\sigma(x)), \quad \alpha < x \leq \eta, \text{ или}$$

$$\frac{\sigma'(x)}{\Phi(\sigma(x))} \leq 1, \quad \alpha < x \leq \eta,$$

Като интегрираме (5) в $[\alpha, \eta]$, $\epsilon > 0$, получаваме

$$\int_{\sigma(\alpha+\epsilon)}^{\sigma(\eta)} \frac{du}{\Phi(u)} = \eta - \alpha - \epsilon < \eta - \alpha.$$

Преход $\epsilon \rightarrow 0$ в това неравенство ни дава

$$\int_{\sigma(\eta)}^{\sigma(\eta)} \frac{du}{\Phi(u)} \leq \eta - \alpha,$$

което е противоречие, че интегралът е разходящ. Като вземем предположението, че интегралът е разходящ, получаваме противоречие, доказва теоремата на Осгуд. Както виждаме $\Phi(u) = u$, се убеждаваме, че условието на Липшиц не гарантира единственост. Полагайки $\Phi(u) = u|\ln u|$, получаваме малко по-силен резултат.

Упражнения

1. Нека $k(x)$ е положителна функция в интервала $|x - x_0| \leq a$ и

$$\int_{x_0-a}^{x_0+a} k(x) dx < \infty.$$

Укажете се, че ако f е непрекъснатата и удовлетворява условията

$$|f(x, y_1) - f(x, y_2)| \leq k(x)|y_1 - y_2|$$

в интервала $|x - x_0| \leq a$, задачата (1) има точно едно решение.

2. За какви α можем да използваме функцията $\Phi(u) = u|\ln u|^\alpha$ в теоремата на Осгуд?

§ 10. НЕПРОДЪЛЖИМИ РЕШЕНИЯ

Дефиниция 1. Нека D е област в $\mathbb{R}^2$ и $f \in C(D)^*$. Ще казваме, че D е област на единственост за уравнението

$$y' = f(x, y),$$

* $C(D)$ означаваме множеството на функциите, дефинирани и непрекъснати в D .